

Kerkük Hoyrat ve Mânilerde Millî Duygular-II

Değerli okuyucular,

Dergimizin 56. sayısında, Irak Türkleri arasında hoyrat düzme geleneği içinde dile getirilmiş bazı millî muhtevali hoyratlarımızdan örnekler vermiş; bunlar hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. O yazımızın, oldukça hacimli olması, dergimizin sayfalarının da sınırlılığı yazının iki bölüm halinde yayımlanmasını zaruri kıydı.

Hoyratlarımızın, konuları bakımından tasnif edilmesine yarayacağımı umduğumuz o yazida, söz konusu hoyratlarımızı, bazı alt gruplara ayırmış, bu tekliflerimizin bir tasnif denemesi değil de ileride girişilecek daha kapsayıcı çalışmalara bir başlangıç, bir ilk adım olması temennisini dile getirmiştik. Bu sayıda sizlere yazımızın kalan kısmını da sunuyoruz. Bu bölümde de birbirinden duygulu ve etkileyici misralarla dolu hoyratlarımıza yer verdik. Millî varlığımızın belgesi olan ve Irak Türkçüyle beraber kıyamete dek yaşayacak bu gibi hoyratların gün geçtikçe çoğaldığını da iftiharla söyleyebiliriz. Bu yüzden, millî muhteva taşıyan hoyratlarımızın ayrı bir antolojide toplanması ve gelecek nesillere ulaştırılması da gereklidir, kanaatindeyiz.

*** *** ***

5. Türkük sevgisiyle düzülmüş mâni ve hoyratlar:

Yukarıda sözünü ettigimiz bütün baskınlara rağmen Irak Türkleri Türkük sevgisini de açıktan açığa seslendirmekten hiçbir zaman geri durmamışlardır. Bu yolda düzülen hoyrat ve mânilerin, bir dönem bütün Türkmeneli gençliğini sardığını ve onlara millî kimliklerinin korunmasında mücadele azmi aşıladığını belirtmeliyiz. Aşağıdaki ürünlerde Türkük sevgisi dile getirilmiştir:

Kerkükliyem men özim

Kulağ vér dinne sözüm

'Eşrëtim Türk'e kurban

Evvel baştan men özim

Gelí bug¹

Kazan yansa gelí bug

Türklige kan vermege

Telâfer'den gelibug² (Sadun Köprülü)

Kerkük Erbil bağları

Altun axar bulağları

Bizi Türk'e bağıyan

Su degi³ kan bağları (Yahya Siddikoğlu)

Türkmení

Heq saxlasın Türkmení

Bilmírem suçum neydí

Nenem doğdu Türk mení

Bir Türk mení

Yadlırı bir Türk mení

İstemem gemde görím

Bir Türk'i, bir Türkmen'i

Bütün bunlar, zamanla, Irak Türklerinin dil dünyasında duygusal değeri çok yüksek olan Türküğe ait bütün unsurlara, sembollere, çağrımlara ve kavramlara (ay-yıldız, bayrak, bozkurt, Turan, vb.) özel bir ilgiyi de beraberinde getirmiştir. Bu neden yansımalarını aşağıdaki hoyrat ve mânilerde görmek mümkündür:

Kerkük'ín bı sarayı⁴

'Eceb nuksandı neyí?

Bayrağı asıldı.

Hanı o yıldız ayı?

Yatıp basmaz duz kurtı

Ağacı yer öz kurtı

1. buhar

2. gelmişiz

3. değil

4. Bu manide bahsedilen saray Kerkük'teki ünlü Osmanlı kışlasıdır.

Kaxsa parçalar sizi
Oyatmavin bozkurtı (Molla Saqi Hamzalı)

Ay yaraya
Ay dağa ay yaraya
Gözimi yıldız éttím
Yaşımnan ay yaraya (Ekrem Tuzlu)

Türk eğer
Her güclüğü Türk eğer
Turan kurmakta ne var
Birlik olsa Türk eğer (R. Mithat Yılmaz)

6. Türkük gururunu yansıtan mânî ve hoyratlar:

Birinci Dünya Harbinden sonra İngilizlerce bir Ortadoğu haritası çizildiği ve bugünkü devlet sınırlarının ortaya çıktığı malumdur. Bu politika gereği Irak'ın da bir "ulus-devlet" olarak yapılandırılması zamanla Irak'ta yaşayan diğer kavmiyetlerin varlığının inkârına kadar giden bir süreci doğurmuştur. Bu yüzden gerek krallık gerek cumhuriyet dönenlerinde Irak Türkleri yukarıda dejindiğimiz gibi pek çok hak ihlâliyle karşılaşmışlardır. Millî varlıklarının tehdit edildiği bir ortamda yaşayan, her gün bir başka badireyi göğüslemek zorunda kalan Irak Türkleri bu hücumlara karşı en etkili silâhları olan hoyratları kullanarak Türkük gururunu gür bir sesle haykırmışlardır:

Bır şey sattim baha men
Satmam xaxa daha men
Kerkükliyem Türkman'am
Boyun egmem şaha men (M. İzzet Hattat)

Dağlasalar
Ah etmem dağlasalar
Aslim Türk inkâr etmem
Dilímí dağlasalar (Fazıl Abdullah Tuzlu)

Od içinde
Ot gürler od içinde
Türkliğ semender kuşı
Töriri od içinde (İ. Hakkı Bayraktar)

Démevin yoxtu Türkman
Yad göze oxtı Türkman

Bir bir barmaxtan saydım
Torpxattan çoxtu Türkman (Cumhur Kerküklü)

Yâr adı
Bağırmada var yâr adı
Türkman bir parça kandır
Kannan⁵ terix yaradı
Türk meni
Türkmen bissín Türk meni
O eli he keserix
Dağıdırısa Türkmen'i

Geçeriğ yüz bin ilí
Terk etmeríx bı dili
Irak Türk'i, Türkman'ıx
Cihanda herkeş bili

Men Kerkük, Kerkük menem
Yad ifirtse⁶ hürkmenem⁷
Yüz öлем, yüz dirílse
He diyerem Türkmenem (Ali Marufoğlu)

Evlerinde var kendi⁸
İçinde un tükendi
Bizde çox igitler var
Yad kolını bütkendi (Milla Saqi Hamzalı)

İçten yaram sökilmez
Gözimnen kan tökilmez
Türk'in Polat kolları
Cihan kaxsa bükülmmez

7. Türk dili sevgisini anlatan mânî ve hoyratlar:

Osmalı sonrasında Irak Türklerinin en önemli sorunu ana dilini korumak ve yaşatmak olmuştur. Irak yönetimi ister krallık ister cumhuriyet dönenlerinde, hiçbir zaman, bu kitlenin ana diliyle eğitim alma taleplerini tam anlamıyla karşılaşacak bir tutum sergilememişlerdir. Irak Türklerine zaman zaman verilen Türkçeyle eğitim alma hakkı da bir müddet sonra geri alınmış, 2003 yılına kadar

5. kanla
6. üflerse
7. ürkmem
8. depo

KERKÜK VAKFI

Önder SAATÇİ

kerkukul7@hotmail.com

bu durum devam etmiştir(ÖS 2012: 16-18). Bununla birlikte, Irak yönetimi bu Türk topluluğının adlandırılmasından başlayarak günlük hayatı hangi dili ve alfabeyi kullanacağına, Türkçe basın yayın ve kültür faaliyetlerine kadar her alana müdahalede bulunmuş; durum giderek bir Araplaştırma politikasına dönüştürülmüştür. İşte, bütün bu gelişmeler Irak Türklerinin üzerinde derin tesirler bırakmış; çeşitli mânî ve hoyratların ortaya çıkışını sağlamıştır. Millî benliği en çoksulu biçimde ifade eden bu ürünlerin Türk dünyasında eşî bulunmaz bir yeri olduğu muhakkaktır. Irak Türkleri millî varlıklarının en önemli unsuru olan dillerine duyukları aşkı aşağıdaki dörtlüklerde dile getirmiştir:

Dilim dilim

Kes kavın dilim dilim

Men bu dilden vazgémem

Olırsam dilim dilim

Kerküklîyem siz bilin

Keserem düşman dilin

Néft tökip yandırsalar

Terk etmem Türkman dilin

Mendilimnen

Kan sildim mendilimnen

Parça parça olırsam

Vazgémem men dilimnen

Türkoğlu Türkman menem

Asılsam men dilimnen

Bir incisi

Parıldar bir incisi

Bin dilden komışısav

Türk dili birincisi (Muhsin Ardeş)

Bu menim düz dilimnen

Uydırram söz dilimnen

'Izrayıl'a can verrem

Ölendem öz dilinmen

Alışsin

Kíbrít vir mum alışsin⁹

9. yansın

Baba dilin unutsa

Yavrı kimnen alışsin (Fuat Şeyh Mustafa)

Mendilimnen

Sil terív mendilimnen

Koyılsam top ögíne

Vazgeçmem men dilimnen (Debbâğ Samet Bayraktar)

Telâfer gün batışı(r)

Güller dala sarısı(r)

Dillerí Türkman oxır

Bı dil ona yakışı (Selahattin Bayraktar)

Özdí yarım

Asıldı özdí yarım

Dünyaya degişmerem¹⁰

Öz dilim öz diyarm (Fazıl Abdullah Tuzlu)

Dilden men

Qelemnem¹¹ sen, dilden men

Düşman bı kem 'eqliyle

İster geçim dilden men (Nashî Bezîrgân)

Ay gétti ilím kaldı

Altında kılım kaldı

Kırdılar kol kanatım

Hamid ossin dilim kaldı. (Cumhur Kerküklü)

8. Mustafa Kemal Atatürk'e duyulan sevgi ve hayranlığı dile getiren mânî ve hoyratlar:

Irak Türkleri, anavatan Türkiye'nin istiklalini temin eden Mustafa Kemal Atatürk'e duyukları sevgi ve hayranlığı da hoyrat ve manilerinde seslendirmekten geri kalmamışlardır. Türkiye'de, Cumhuriyet'in kurucusunu putlaştıran şiir anlayışı Türk şiirinin klâsikleri arasına bir Atatürk şiirini kazandıramamıştır; oysa Irak Türkleri bir kurtuluş kahramanı olarak gördükleri, içinde bulundukları esaretten bir gün kendilerini de kurtaracağını ümit ettikleri Mustafa Kemal'i çok daha samimi duygularla yad etmiş, kendi şiir gelenekleri içinde Mustafa Kemal sevgisini aşağıdaki dörtlüklerde seslendirmiştir:

Kemal başa

10. değişimem

11. kalemden

Taç koymış Kemal başa
Türklerin qere baxtın
Ağ etti Kemal Pasa (Mustafa Gökkaya)

Kemal derdi
Bende var kemal derdi
İstiqlâl bir gül idi
Onu da Kemal derdi (Mustafa Gökkaya)

Ata den
Kim vérípti ata den¹²
Türkler yétim degiller
Biz yétimig Ata'dan
Kemal için
Gül çiçek Kemal için
Bugün ‘âlem kan ağlar
Mustafa Kemal için

Yana kaldıx
Tutıştıx yana kaldıx
Gerdı ölim perdesin
Ata'dan, yana kaldıx

Irak Türkleri tarih boyunca millî kimliklerini muhafaza ederek bugünlere gelmiş Türk milletinin Irak coğrafyasına uzanan bir koludur. Bu Türk topluluğunun millî varlığının korunmasında edebiyatın yeri pek önemlidir. Bu yazında verilen örneklerde göstermektedir ki Irak Türkleri, dünden bugüne, yaşadıkları millî heyecan ve felâketleri çeşitli edebî türlerde olduğu gibi, halk edebiyatımızın bu yöredeki en güçlü dahl olan hoyrat ve mânilerde de en ileri ölçülerde dile getirmiştir. Aslında, Ker-kük ve çevresinde düğün, bayram, mevlüt, bağbahçe, çarşı-pazar, müzikli eğlence meclisleri, ev ortamları gibi, hayatın her anına nüfuz eden hoyrat çağırma ve okuma geleneği Kerküklüler için hayatı tanındıkları, toplumla kaynaştıkları ve millî kimliklerini buldukları büyük ve köklü bir mekteptir. Türk boyunca bu kültür manzumesinden beslenen Irak Türkleri için hoyrat ve mâniler aynı zamanda bir millî hafızadır. Bugün dahi çok canlı bir şekilde hayatıyetini sürdürden hoyrat geleneği daha uzun yıllar Irak Türkliğini ayakta tutacak en önemli kültür kaynağı olacaktır.

İsaretler:

é: kapalı e (e-i arası ses)

12. vem

g: art damak g'si (غ)

Arapça ğ sesi

í: kapalı i (i-i arası ses)

': Arapça ε sesi

q: art damak k'si (ق) ۱۳

x: hırıltılı h (خ)

KAYNAKLAR:

Demirci, Nefi, Mum Kimin Yanan Kerkük, Kıraçlı yayınları, İstanbul 1976.

Demirci, Nefi, Kerkük Sönmeyen Ateş Dinmeyen
Hasret(2. baskı), Ural yayınları, İstanbul 2011.

Hürmüzlü, Erşat, Kerkük Hoyratlarında ve Mânilerinde Türkük Şuuru, Türk Kültürü, Sayı: 62, s. 113-120.

Kaya, Doğan, Anonim Halk Şiiri(2. baskı), Akçağ yayınları, Ankara 2004.

Küzeci, Şemsettin, Kerkük Demek Hoyrat Demektir, Kerkük, Sayı: 12(Ocak 2007), 26-29.

Mahdi, Sarmed, Kerkük Hoyratları ve İcrası, Hacettepe Üniversitesinde sunulmuş yüksek lisans tezi, Ankara 2010.

Nakip, Mahir, Kerkük Türk Halk Müziği, Atatürk
Kültür Merkezi yayınları, Ankara 2009.

Paşayev, Gazanfer, Irak Türkmen Folkloru, Kerkük Vakfı yayınları, İstanbul 1998.

Hoyrat, Kardaşlık 7/1-2 (Mayıs- Haziran 1967), s. 28-29.

Saatçi, Suphi, Kerkük'ten Yükselen Ses, Kerkük, Sayı: 4(Mayıs 1998), s. 24-26.

Saatçi, Suphi, Türkmen Dağarcığı(Konumuz Siyaset Hıyerarşiler), Kardaşlık, Sayı: 22 (Nisan– Haziran 2004), s. 30-31.

Saatçi, Suphi, Hasretin Adı Kerkük, 2. baskı, Ötüken yayınları, İstanbul 2006

Saatçi, Suphi, Kerkük'ün Sesi Abdulvahit Küzeci-
oğlu, Kerkük Vakfı yayınları, İstanbul 2012.
Terzibaşı, Ata, Kerkük Hoyratları ve Manileri,
Özü, Ankara, 1975.

¹⁰ Otukan yayınları, İstanbul 1975.

Kardaşlık, Sayı: 20 (Ekim-Aralık 2005), s. 14-15.
Tuzlu, Sermet, Hoyratın Tanımı ve Sosyo-Kültürel
İşlevleri, Kardaşlık, sayı: 51, (Temmuz-Eylül 2011),
s.41- 42.

13. Bu ses Kerkük ağzında, kalın sesli harflerin önünde d - ima kullanılır. Ancak biz bu yazında okumayı güçlendirmemek için işaretin ince sesli harflerin önünde ve çok sınırlı sayıdaki kelimedeki kullandıktır.